

DAGENS FRÅGOR

Den 16 dec. 1940.

Växande svårigheter. De senaste fyra krigsmånaderna ha i mycket haft en annan prägel än den närmast föregående perioden. Våren och försommaren stodo helt under intryck av de tätt på varandra följande, oerhörda tyska framgångarna på slagfälten i Norge, Holland, Belgien och Frankrike. Enligt mångas uppfattning var kriget redan avgjort.

Det saknas nu tillräckligt material — och kommer kanske alltid att saknas — för att bedöma, både i vad mån England under juni och juli ägde resurser till sjöss, till lands och i luften för att möta ett stort invasionsföretag och i vilken utsträckning tyskarnas dispositioner möjliggjorde en sådan operation efter Dunkerque eller omedelbart efter vapenstilleståndet med Frankrike. I alla händelser gjordes intet försök, det må sedan ha berott på att förberedelser ej vidtagits i tid eller på att man i Berlin räknade med att England skulle giva upp spelet dessförutan.

Då i augusti operationerna mot England på allvar inleddes, var läget ett annat. Till lands hade den brittiska beredskapen i alla händelser avsevärt ökat kring den hemförda expeditionsarmén såsom kärna. Till sjöss hade läget ur engelsk synpunkt förbättrats i och med att den franska flottans huvudkrafter oskadliggjordes. Och i luften visade sig Englands slagstyrka vida överträffa de flestas förväntningar. Det torde väl ej längre råda något tvivel om att de under augusti utförda tyska massanfallen vid dagsljus slutade med mycket allvarliga motgångar för angriparen. Denne lyckades ingalunda vinna det herravälde i luften över England, som var en oundgänglig förutsättning för en överskeppning. Den akuta faran i denna form hade avvärjts av Churchill och hans män.

Det skedda innebar naturligtvis ingalunda, att Englands läge kunde anses såsom alltför mycket ljusnat. Den taktik, som tyskarna valde efter motgångarna vid dagsljus, d. v. s. nattangrepp på stor höjd med bombfällning mot städerna i deras helhet utan särskild inriktning mot militära mål, har otvivelaktigt kostat talrika liv bland civilbefolkningen och vållat oerhörd förstörelse av byggnader liksom även mycken skadegörelse på hamnar, lager och viktiga industrier. Att sådana bombardemang som de av Coventry, Southampton och Bristol måste utgöra en svår påfrestning på det engelska folket, är uppenbart. Moralen har dock hittills icke sviktat, att döma av alla neutrala iakttagares skildringar. Svårare är det att bilda sig en mening om angreppens verkan på direkt krigsviktiga industrier och kommunikationer. De neutrala rapporterna tyda dock på att dylika skador äro mindre omfattande, än man vore frestad att tro i första ögonblicket.

Farligare för England förefaller faktiskt för ögonblicket en annan

tysk angreppsmetod, nämligen den kamp, som ubåtar, flyg och i enstaka fall även övervattensfartyg föra mot de brittiska sjötransporterna. Siffrorna gå alltför mycket isär för att tillåta en klar uppfattning om förlusternas storlek. De tyska uppgifterna äro dessutom så beskaffade, att samma sänkningar skildras flera gånger, först genom förhandsmeddelanden och sedan i officiella kommunikéer, vilket lätt förvillar tidningsläsaren. Metoden att undan för undan meddela totalsumman av samma ubåts sänkningar försvårar ytterligare en överblick och driver vid en flyktig granskning siffrornas storlek i höjden. Tydligt är emellertid — och det medges också utan tvekan på engelskt håll — att det är fråga om en mycket omfattande förstörelse, som betydligt måste försvåra den oundgängliga tillförseln till de brittiska hamnarna. Siffrorna för sänkt tonnage ha åtminstone ännu åtskilligt kvar till de svåraste siffrorna under förra kriget, men hänsyn måste dessutom tagas till att Englands transportvägar över havet nu förlängts. Å andra sidan behöver England denna gång icke uppehålla tillförseln till en millionarmé på kontinenten.

Även om det engelska moderlandet obestriddigen är hårt pressat av flyg och ubåtar, talar dock sannolikheten knappast för att dessas verkan under den närmaste tiden skulle kunna framtvunga ett avgörande. Å andra sidan är det väl känt, att ett långvarigt krig ingalunda ligger i axelmakternas intresse. Den ena av dem, Italien, är högeligen sårbar både militärt, ekonomiskt, industriellt och moraliskt. Även enligt välvilliga bedömares uppfattning torde den vara ur stånd att föra ett mer omfattande krig under någon längre tidrymd.

Men även för Tyskland är ett långvarigt krig allt annat än lockande. Den tyska produktionen av flygplan och mindre krigsfartyg är visserligen högst betydande och vad flyget beträffar vida överlägsen åtgången, men Englands resurser torde med Amerikas hjälp undan för undan växa på ett sätt, vartill Tyskland knappast kan finna någon motsvarighet. Folkpsykologiskt är en ny krigsvinter en svår belastning, allra helst sedan man tidigare så pass bestämt utlovat en segerrik fred till hösten. Hur stora oljelager Tyskland äger för sin krigföring, är ovisst. Säkert är, att importen från Rumänien och — i den mån sådan förekommer — Ryssland icke tillnärmelsevis kan täcka förbrukningen. Allt visar dock, att kriget över huvud taget varit förberett med sådan grundlighet och skicklighet, att man bör räkna med att mycket omfattande oljereserver lagrats och att ersättningsindustrier planmässigt uppbyggts. Tydligt är emellertid också, att det engelska flyget med ihärdighet och åtskillig framgång insatts just mot oljelager och raffinaderier. Blir kriget långt, måste oljeproblemet bliva mycket allvarligt för Tyskland, om det tyska inflytandet ej utsträcker över nya produktionsområden.

Det blev tydligt ett stycke in på hösten, att man inom axelns ledning icke räknade med att kunna vinna en snabb seger medelst enbart bombardemang och blockad utan planerade en annan operation för att avgöra kriget, nämligen att driva engelsmännen ur Medelhavet och bemäktiga sig Egypten, Suezkanalen och oljefälten i Irak

och Persien. Företaget kunde ske över endera av de tre stora syd-europeiska halvöarna eller över flera av dem samtidigt. Alla tre vägar tyckas ha prövats men hittills med mycket ringa synbara resultat. Den från början naturligaste, en invasion i Egypten från väster, föreföll vida underlättad, då den franska armén i Tunis försvann som aktiv kraft. Men trots detta och trots alla utfästelser i den inspirerade pressen har marskalk Graziani endast hunnit ett kort stycke över gränsen och nu mycket länge stått still. Om orsakerna därtill är intet känt. Säkert är emellertid, att de brittiska försvarskrafterna i Egypten ständigt växa tack vare transporter från imperiets olika delar och att Grazianis uppgift vida försvårats av den förskjutning, som den sjöstrategiska maktbalansen i Medelhavet på sistone undergått. Att även det aldrig särskilt kraftiga italienska trycket från Abessinien och Eritrea mot Sudan numera till synes så gott som försvunnit, hör också till bilden, som onekligen företer åtskilliga gåtfulla drag. De perspektiv, som den nya, hittills av allt att döma framgångsrika, engelska offensiven i den egyptiska öknen öppnar, äro ännu för plötsliga för att kunna överblickas.

Tidigare under hösten utlovade Berlinkorrespondenterna i samband med Serrano Suners resor Spaniens snara uppslutning vid axelmakternas sida och ett blixtagrepp mot Gibraltar. På sista tiden har därom intet förspotts. Detta behöver naturligtvis icke innebära, att tanken uppgivits. Men mycket synes antyda, att Franco inför de synnerligen akuta försörjningssvårigheterna och av hänsyn till Spaniens utsatta militärgeografiska läge och dess ännu öppna inre sår ej har velat lyssna till sina diktatorskollegers lockrop utan föredrager att se tiden an, med sin prestige ökad tack vare Tangers ockupation. Överraskningar från spansk sida äro dock när som helst tänkbara. Italiens exempel från förra vintern visar, hur lätt en makt av denna typ kan hissa nya signaler.

Märkligast är dock utvecklingen på Balkan. Där går den kortaste vägen från Berlin till främre Asien, och där borde Tysklands egna oerhörda maktresurser lättast kunna sättas in. Den tyska diplomatiska ryktespropagandan har såsom ett led i nervkriget också sysslat flitigare med dessa länder än med något annat. Men allt detta till trots är resultatet än så länge knappast överväldigande. Att Ungern, Slovakiet och Antonescus sönderslitna Rumänien högtidligen biträtt den nya tremaktpakten, varken ändrar de europeiska maktförhållandena från sommaren eller innebär något nytt i fråga om de nämnda tre staternas egen hållning. Bulgariens och Jugoslaviens flera gånger i utsikt ställda anslutning har däremot hittills uteblivit. I det förra fallet synas de ändrade signalerna främst bero på Rysslands hållning. I så fall vore detta ett belägg — även andra finnas — på att Molotovs mångomskrivna Berlinbesök knappast haft några politiska verkningar av betydelse, ehuru ekonomiska uppgörelser möjligen kunna ha träffats.

Det märkligaste på Balkan är dock utvecklingen av Italiens angrepp på Grekland. Sätt och tidpunkt för aktionen voro helt valda

av Mussolini — Tysklands ställning till Grekland är alltjämt oklar — och brådskan var så stor, att Atenregeringen aldrig ens lär ha fått veta, vilka platser som Roms ultimatum gällde. Man borde därför haft rätt att vänta sig, att maskineriet skulle vara väl smort. Men i stället har krigets första skede blivit ännu ett av de blad, på vilka Italiens krigshistoria är rikare än något annat lands. Om orsaken — vid sidan av grekernas beundransvärda militära prestationer och goda nationella anda — är dåligt förutseende, transportsvårigheter eller svaga militära prestationer på italiensk sida, är okänt. I alla händelser är det inträffade föga gynnsamt för stormakten Italiens prestige. De personskiften, som ägt rum där de sista dagarna, liksom ordalagen i Mussolinis senaste tal tyda på ganska stora inre återverkningar. Utåt ha grekernas framgångar naturligtvis stärkt Turkiets och Jugoslaviens självförtroende samtidigt som de blivit ett memento för bulgariska aktivister. Rent strategiskt har Greklands indragande i kriget avsevärt förbättrat läget för Englands Medelhavsflotta och flyg, som fått nya goda baser på mycket kortare avstånd från Italien. De allvarliga förluster, som ovedersägligen ehuru av omstridd storleksordning drabbat Italiens slagflotta i Taranto, och den italienska huvudeskaderns därpå följande överflyttning till det lugnare Cagliari på Sardinien understryka ytterligare denna förändring i Medelhavsläget.

Att under sådana förhållanden de italienska stridskrafternas läge i det numera energiskt angripna Albanien med dess få och av engelsmännen oavlåtligt bombarderade hamnar blivit föga angenämt, är tydligt. Det stora frågetecknet är, om och när tyskarna skola finna sig föranlåtna att skynda till sina hårt ansatta bundsförvanters hjälp. Men även en framtida fullständig framgång för axeln i själva Hellas skulle knappast längre kunna beröva engelsmännen deras nya och värdefulla baser på Kreta och bland Cykladerna.

Skönjbart är, att båda de krigförande parterna för närvarande dragas med betydande och växande svårigheter och vidare att i flera avseenden ett jämviktsläge uppstått, som för några månader sedan föreföll mindre troligt. Frågan blir sedan, om detta skall leda till större ömsesidig benägenhet för en fredlig uppgörelse eller om regeringarna med stöd av det växande nationalhatet var på sitt håll skola uppehålla kravet på en fullständig seger. Att tyskarna under hösten ej nöjt sig med en rent militär ockupation i Norge, Holland och Belgien utan där även företagit inrikespolitiska åtgärder av mycket ingripande natur och i uppenbar strid med en överväldigande folkmening, har emellertid i viss mån bundit Berlinregeringens händer för framtiden. Utsikterna ha därigenom avsevärt minskats för en uppgörelse av sådan art, att den skulle kunna godtagas av ett obesekrat England. Englands ställning till andra storstaters maktutvidgning längs Nordsjökusten är känd från tre och ett halvt århundradets historia.

Kriget i luften. Luftkriget mot England är jämte ubåtskriget alltjämt det huvudsakliga medel varmed axelstaterna, som alltmera konsoliderat sin ställning på kontinenten, söka tvinga det motspänstiga brittiska folket till underkastelse. En av historiens största kraftmätningar utkämpas med — relativt sett — blott en handfull män och maskiner som agerande. Under augusti, september och början av oktober försökte man med alla medel att sätta det engelska flygvapnet ur spelet för att sedan lätt kunna avgöra spelet genom luftanfall eller genom invasion. Det gick emellertid icke att besegra det engelska flygvapnet. Bombflyget vidmakthöll sin operationsduglighet. Jaktflyget höll sig vid liv och kunde under dager tillfoga angriparen sådana förluster, att denne såg sig nödsakad att mer och mer övergå till nattliga företag.

Bombfällning under mörker göres på ett helt annat sätt än under dager. Under mörker kan man icke annat än i klart månsken urskilja målet så tydligt, att bomberna kunna fällas med någorlunda precision, såvida icke målet är en lysande punkt. För att kunna urskilja målet i bombsiktet använder man fallskärmsljus, som under sin färd mot marken upplysa den underliggande terrängen under den tid, som behövs för inriktning. Svagheten härmed är emellertid att även fallskärmsljusen helt naturligt måste fällas över rätt plats för att de skola bli av värde. Om icke navigeringen är säker, även i detalj, kunna bomberna lätt fällas mot fel mål — något som torde förekommit ofta både vid tyska och engelska bombföretag. Ett annat sätt att erhålla riktpunkter under mörker är att i skymningen fälla brandbomber, som framkalla eldsvådor, mot vilka huvudanfallet sedan riktas. Svårigheterna i fråga om orientering och riktning äro emellertid sådana, att man måste räkna med vida mindre precision och träffsannolikhet under mörker än under dager. Härtill kommer att spärrballonger och luftvärn — alltefter deras bedömda styrka — tvinga de anfallande planen upp på stor höjd, varifrån moln och dis ofta skymma sikten. Den tyska krigsledningen synes inom kort ha insett detta och dragit konsekvenserna. Från att tidigare ha sökt ut de »militära målen» i detalj och utfört precisionsbombfällning mot dem synes man numera ha övergått till att fälla över större områden inom de städer, vilka utsetts till mål. Skillnaden mellan å ena sidan fabriks- och hamnområden, å andra sidan bostads- och affärskvarteren plånas ut, även om geografiskt sett dessa områden ligga skilda från varandra. I många städer ligga f. ö. fabrikerna även inom de centrala delarna. Så är t. ex. fallet med Coventry och i viss mån Birmingham (svenska motsvarigheter härtill äro Norrköping och Eskilstuna). Följden av övergången till anfall under mörker har sålunda blivit, att bombanfallen i allt högre grad drabba civilbefolkningen direkt mera än produktionskällorna. Resultatet av att luftförsvaret under dager visat sig vara gott har sålunda, paradoxalt nog, blivit att civilbefolkningen fått det svårare. De hemlösas skara växer, och det synes vara den tyska krigsledningens förhoppning, att denna så småningom skall växa den brittiska regeringen över hu-

Dagens frågor

vudet. Något som helst tecken härpå föreligger emellertid icke ännu.

Anfallen mot städerna ha naturligen också indirekta följder för produktionen inom dessa städer. Även om fabrikena och deras maskiner eller hamnarna med deras kranar o. dyl. skulle vara i behåll, måste arbetet bli lidande på att de anställda hem förstöras och livsmedelsförsörjningen rubbas. Dessa anfall tjäna alltså fortfarande att hämma näringslivet i landet, ej blott att skrämman invånarna. Säkerligen kan segern icke heller vinnas enbart med skrämsektaktik. Det brittiska folket ser icke ut att kunna betvingas annat än genom att produktion och tillförsel hejdas i tillräcklig skala, varpå invasion kan kröna verket.

Så länge det brittiska flygvapnet är oslaget torde det emellertid icke bli något invasionsförsök. Intet tecken tyder på, att det brittiska flygvapnet skulle vara utmattat. Tyska anfall under dager mötas allttjämt av jaktflyg och bombflyget är i verksamhet nästan varje natt. Till följd av att uppträdandet numera huvudsakligen förlagts till mörkret, bli förlusterna betydligt mindre. Visserligen är det troligt, att flygindustrien i hemlandet, särskilt motortillverkningen, blivit lidande på de stora anfallen mot Coventry, Birmingham och Bristol, men samtidigt börjar hjälpen från Amerika att göra sig gällande. Ett allvarligt hinder för importen är onekligen ubåtskriget mot atlantkonvojerna. Ubåtarna samarbete med fjärrspaningsplan, som leda dem fram till målen. Särskilda bombförband med stor aktionsradie operera också mot atlantförbindelserna. De största amerikanska bombplanen kunna visserligen flyga över Atlanten; det vida övervägande flertalet av flygmaterielen måste dock skeppas båtledes och trotsa den tyska motblockaden. I vad mån det brittiska flygvapnet kan vidmakthållas och förstärkas under dessa omständigheter kan icke bedömas. Några svaghetsymptom föreligga dock icke.

Något effektivt medel mot bombanfall under mörker i stor skala synes ännu icke vara uppfunnet. Flygplanen flyga under mörker icke i samlade förband utan i ström och på varierande kurser, höjder och tider inom samma målområde. Upp till 700 flygplan ha förekommit på en natt emot samma mål, d. v. s. en frekvens av två flygplan i minuten, om anfallet pågår i 6 timmar. Luftvärn och strålkastare ha visserligen gjort verkan, men några avskräckande förluster ha icke åstadkommit. Nattjaktplan användas också i kombination med strålkastare, men vid de molniga och dimmiga förhållanden, som äro vanliga så här års, blir deras uppgift svår. Helt naturligt gör emellertid luftförsvaret så småningom framsteg och ökar i motståndskraft; kanske komma helt nya metoder att växa fram. Tills vidare synes emellertid bombförbandens värsta fiende under mörker vara väderleken. Säkerligen inträffa på båda sidor om Kanalen ofta olyckor förorsakade av snabb väderleksförsämring, som hindra flygplanen att återvända till sina baser. En nyligen i Sverige inträffad ödesdiger nattflygning ger tankeställare i detta avseende. Dylika

havrier höra emellertid till dem, som icke bli bekanta för motståndaren och därför knappast offentliggöras.

Man kan sålunda emotse, att rasingen av brittiska städer kommer att fortsätta parallellt med flyg- och ubåtskriget mot sjöfarten — ett långsamt verkande nötningskrig. En av tyskarna offentliggjord statistik över anfallsverksamheten under november ger en god uppfattning om den vändning luftkriget nu tagit.

Sammanlagt fälldes under november över England 6,747 ton min- och sprängbomber, vartill kommer ett otal brandbomber. Härav föll på London 3,187, Birmingham (Englands främsta vapensmedja) 825, Southampton (hamn och flygindustri) 567, Coventry (motorindustri) 552, Liverpool (hamn och industrier) 376, Bristol (hamn och flygindustri) 178 och Plymouth (örlogshamn) 117 ton. Mot andra orter i land fälldes 604, mot konvojer och fartyg till sjöss 246, mot flygplatser 59 och mot övriga mål 36 ton. Anfallen på de nämnda städerna ha tagit nära $\frac{9}{10}$ av hela verksamheten i anspråk. Verkan förhöjes genom att tyskarna — i motsats till engelsmännen — börjat koncentrera sig till huvudsakligen ett mål i sänder, vilket måste i hög grad försvåra luftskyddsarbetet. På 23 stora, koncentrerade anfall fälldes i genomsnitt 220 ton bomber per anfall. Några hundra bombplan torde i genomsnitt varit i gång varje natt. Det är i beaktande av tyska flygvapnets förmodade styrka närmast förvånansvärt, att kraftinsatsen icke varit större än så, och man får antaga, att det tyska flygvapnet väl mäktar hålla denna frekvens tillsvidare. Natten 8—9 december gjordes det hittills största företaget, varvid 700 ton bomber fälldes över London, företrädesvis över City, regeringskvarteren och Eastend.

Tiden närmast före och efter fullmåne ser naturligt nog de största företagen i luftkriget. Eljest är en viss minskning måhända att emotse på grund av ökade klimatiska svårigheter. I övrigt må beträffande statistiken endast konstateras, att man nu börjat räkna resultaten i ton fällda bomber, icke i uppnådda resultat, nedkämpade fiendliga stridskrafter e. dyl. — ett utslag av den strategiska dekadens, som, om man så vill, valet av operationsföremål i detta krigsskede kan sägas utgöra. Det lönar föga mödan att spekulera i frågan om avgörandet kan åvägbringas på detta sätt. Man får åtnöja sig med att — såsom engelsmännen — vänta och se.

Det engelska flygvapnets största problem för närvarande är — vid sidan av anskaffningsfrågorna — skyddet av konvojerna och effektivisering av bombanfallen mot Tyskland. Konvojskyddet kräver dels ökat antal flygplan för ubåtsjakt, dels tillgång till tunga jaktplan, som kunna eskortera även på långt avstånd, 500—600 km., från kusten. Någon för den senare uppgiften lämplig flygplantyp har ännu icke framkommit. Anfallen mot den tyska försörjningen, som utförts regelbundet sedan i maj, ha knappast lett till några påtagliga resultat. Strävan nu synes vara att få fram bombplan med så stor aktionsradie att anfallen kunna utsträckas även till östra Tyskland, Polen och Böhmen, där krigsindustrien eljest arbetar i lugn och ro.

Dagens frågor

På sista tiden synas de engelska nattanfallen ha blivit mer koncentrerade än tidigare, då det närmast förefallit som om man sökt anfalla så många platser som möjligt utan att sätta in tillräcklig kraft på någon punkt. Den engelska bombanfallsstatistiken uppger, att hittills 261 orter i Tyskland bombats, 235 i ockuperade länder och 17 i Italien. Antalet företag fördelat på olika slag av anfallsmål var: mot hamnar och sjöfart 554 (25 %), mot oljemål 277 (13 %), mot järnvägs-mål 475 (22 %), mot fabriker 218 (10 %), och mot flygplatser 641 (30 %). Uppgift om genomsnittligt antal flygplan och fälld bombmängd saknas. Tyskarna bestrida bestämt att skadorna haft någon betydelse; neutrala tidningsmän ha tillåtits att besöka vissa platser och bestyrka påståendena beträffande dessa platser.

I Medelhavet har kriget en helt annan karaktär. Här användes flyget mot fiendens stridskrafter till lands, till sjöss och i luften. Man kunde väntat att det italienska anfallet på Grekland skulle åtföljts av en offensiv i luften mot de brittiska stridskrafterna i Egypten och Sudan för att binda dessa och hindra förstärkningar till Grekland. Emellertid har luftkriget under november i dessa trakter snarare av- än tilltagit. Brittiska flygstridskrafter överfördes redan i början av november under skydd av flottan till grekiska baser på fastlandet. Även på Kreta har en flygbas upprättats, samtidigt med en örlogsbas i Sudabukten. Det svaga grekiska flygvapnet har fått mycket verksam hjälp av dessa flygförband. Efter två veckors krigföring upphörde praktiskt taget alla italienska bombföretag mot mål på stort avstånd från fronten, säkerligen på grund av respekt för de engelska jaktförbanden, som torde försvara Atén-, Saloniki- och Larissaområdena. Det italienska flygvapnet har under slutet av november och början av december helt ägnat sig åt att understödja trupperna och hindra grekisk framryckning. Ett par hundra flygplan uppges vara i verksamhet i Albanien för denna uppgift. Terrängen och årstiden tillsammans erbjuda emellertid exceptionella svårigheter för italienska flygvapnet att göra sin överlägsenhet gällande och utsätta de grekiska trupperna för sådant tryck, som tyskarna läto de allierade erfaras i Norge och i väster. De fåtaliga flygplatserna kanske bli uppmjukade av regn, bergen ligga säkerligen ofta helt eller delvis i moln, de framskjutna flygplatserna vid Koritza och Argyrokastro ha tagits av grekerna o. s. v. De brittiska flygarna ha också bidragit till motgångarna, främst genom anfall på flygplatserna och på hamnarna Durazzo, Valona och Santi Quaranta, över vilka underhåll och förstärkningar måste gå.

De underlägsna engelsk-grekiska flygförbandens verkningsförmåga utgör en uppmuntran för dem, som efter vårens erfarenheter blivit pessimistiska med avseende på ett litet lands möjligheter att försvara sig, icke minst i luften.

I kampen om sjöherraväldet i Medelhavet delta flygstridskrafterna å ömse håll. Många strider flygflotta ha förekommit, varvid utgången som vanligt är högeligen omstridd. Märkligast är det anfall,

som den brittiska flottans flygvapen, baserat på två hangarfartyg, utförde i månskan natten 14—15 november mot italienska flottan i Taranto. Resultatet — tre skadade slagskepp, varav ett troligen för mycket lång tid framåt — är den största framgång, som hittills vunnits av flyg i strid mot flotta. Den vanns av torped- och störtbombförband, varvid det troligen varit flygtorpedträffar, som haft största verkan. Senare, i striden söder om Sardinien den 27 november, anse sig engelsmännen ha träffat ett slagskepp och en kryssare med flygtorped och en kryssare med bomb, fortfarande från flygplan på hangarfartyg. Å andra sidan tillskriva sig italienarna betydande träffresultat mot engelska flottan; bl. a. skulle en kryssare ha träffats av flygtorped den 14 oktober och vid striden den 27 november ett slagskepp, ett hangarfartyg och en kryssare ha träffats av bomber. Två kryssare i Sudabukten skulle vidare ha torpederats från flygplan. Medan det i våras utanför Norge var engelska flottan, som fick vika för tyska flygvapnet, synes det nu i Medelhavet vara de engelska flygstridskrafterna, som hålla undan den italienska flottan så, att de engelska sjöstridskrafterna få mera tillfälle att göra sig gällande. Engelska flottan, vars representanter i det längsta torde ha bestritt flygvapnets verkningsförmåga mot fartyg, får nu med hjälp av sina egna flygförband bevisa motsatsen. Medelhavet som italienskt Mare Nostrum är tillsvidare ett mycket avlägset perspektiv, som endast det italienska flygvapnet — eventuellt förstärkt med tyska förband — möjligen skulle kunna förverkliga. Därtill erfordras emellertid en kraftig offensiv i luften från italiensk sida. För att vinna något måste man här som eljest offra något.

Initiativet i Nordafrika greps emellertid i stället av engelsmännen, som den 9 december gingo till anfall på marken, understödda av flyget och flottan. Även här är klimatet — hetta och sand — ogynnsamt för luftkrig. Det återstår att se om det kvantitativt överlägsna italienska eller det initiativkraftigare engelska flygvapnet skall kunna bli tungan på vågen i ökenkriget och göra insatser liknande det tyska flygvapnets under våroffensiven i väster.

12/12 1940.

Asiens oroliga hörn. Förr i världen brukade man kalla Balkan Europas oroliga hörn. Men under de senaste tjugo åren ha förhållandena där varit så stabila, att denna beteckning haft föga skäl för sig — ända tills genom yttre tryck en slumrande oro frigjorts och den gamla häxkitteln börjat koka på nytt. Det är också ett motsvarande yttre tryck, det japanska, som kommit Bortre Indien och angränsande områden, den geografiskt motsvarande delen av Asien, att nu te sig som denna världsdels oroliga hörn.

Den japanska politiken förefaller i högre grad än någon annan vara inställd på att följa minsta motståndets lag. Och det är tydligt att den japanska expansionens riktningssaxel under det senaste halvåret — närmare bestämt allt sedan det franska sammanbrottet —

vridits ytterligare ett par tiotal grader söderut. Den pekar nu mot Sydostasien.

Tremaktpakten garanterar Japan hegemoni och full handlingsfrihet inom »storostasiatiska» livsrummet. Men redan innan pakten högtidligt undertecknades i Berlin, hade den japanska aktionen i Sydostasien satts igång. Japanska statsmän proklamerade åtskilliga gånger under sommarens och höstens lopp Japans intressen i det »sydostasiatiska rummet», och de läto världen förstå, att detta måste betraktas som en del av det blivande »storostasiatiska rummet» utan att dock precisera arten och omfånget av sina anspråk. Sydostasien är ju också i sig själv ett ganska vagt begrepp: man brukar dock i allmänhet räkna dit *Burma*, som 1937 bröts ut ur kejsardömet Indien och gjordes till en brittisk kronkoloni, *Thailand* (Siam) som är områdets enda självständiga rike, Malackahalvön med den brittiska kolonin *Straits Settlements* kring marinfästningen Singapore och *Malajstaterna*, som stå under brittiskt protektorat, samt *Franska Indokina*, alla på fastlandet. Därtill kommer den stora och rika övärlden mellan Asien och Australien, där *Norra Borneo* och östra delen av *Nya Guinea* tillhöra England respektive Australien, den lilla ön *Timor* Portugal och hela arkipelagen i övrigt Holland.

Sydostasien torde i sin helhet kunna anses som Asiens rikaste del. Det har en utomordentlig stor produktion av tropiska jordbruks- och bruksalster — i vissa fall 75 %—100 % av världsproduktionen; det skulle givetvis föra för långt att här lämna detaljuppgifter. Mineraltillgångarna äro också mycket betydande och omfatta både guld och ädelstenar, stenkol, järnmalm och andra malmer, som ännu blott brytas i ringa utsträckning. Utvecklingsmöjligheterna för bergsbruket förefalla nästan obegränsade, men hittills har endast tenn och olja utnyttjats i större omfattning: över 50 % av världsproduktionen av tenn faller på Malajstaterna, Nederländska Indien och Siam i nu nämnd ordning; Nederländska Indien är den fjärde i ordningen av världens stora oljeexportörer, men petroleum utvinnes även i Burma, Brittiska Borneo och Nya Guinea.

Därtill kommer att befolkningstätheten i Sydostasien — med undantag blott för Java — är påfallande låg. Burma, Siam och Indokina ha tillsammans en areal av 1,8 miljoner kvkm. med endast omkring 50 milj. invånare, medan Brittiska Indien på en 2^{1/2} gånger så stor yta rymmer nära 400 miljoner, och det egentliga Japan, som är föga mer än sjättedelen så stort (330,000 kvkm.), hyser nära 75 miljoner människor.

Det är ovisst, om de klimatiska förhållandena i det tropiskt varmfuktiga Sydostasien verkligen skulle möjliggöra japansk bosättning i stor skala. Säkert är dock, att områdets stora naturtillgångar och låga befolkningstäthet måste göra det till ett lockande mål för japansk expansion. Och under japanskt välde skulle det i alla händelser kunna bilda en brygga till det folkfattiga Australien, som lätt kunde absorbera det japanska befolkningsöverskottet.

När England och Frankrike genom kriget med Tyskland helt engagerades i Europa, började man därför i Tokio kasta långtande blickar söderut, och efter Hollands och Frankrikes sammanbrott ansåg man sig kunna övergå till handling. Att Englands motståndskraft ännu icke är bruten och att Förenta Staterna otvetydigt tillkännagivit sin avsikt att försvara den vita rasens position i Fjärran Östern har visserligen hittills avhållit Japan från en väpnad aktion i stor stil. Som vanligt pröva sig dock japanerna nu sakta och försiktigt men samtidigt beslutsamt och målmedvetet fram söderut.

Den första stöten har riktats mot Indokina. Formellt har den japanska aktionen framställts som riktad mot Chiang Kai Shek. Redan i februari 1939 besattes den stora ön Hainan i Tonkinbukten, vilket formellt innebar en klar kränkning av den fransk-japanska pakten av 1907, som otvetydigt fastställde och avgränsade de båda ländernas intressesfärer i denna del av världen. Fransmännen kände sig mycket illa berörda och dolde det icke heller, men japanska utrikesministeriet försökte lugna den franska opinionen med försäkringar om att ockupationen av Hainan bara var ett led i kriget mot Kina och syftade att »förebygga oroligheter» i de sydkinesiska provinserna som gränsa till Indokina — den skulle alltså närmast vara i Frankrikes eget intresse! Efter en rad *démarches*, protester och förklaringar blev det tyst kring affären. Men i somras efter det franska sammanbrottet fordrade Tokio att den maktlösa Vichyregeringen skulle fullständigt spärra den redan tidigare hårt åtsnörda transitotrafiken till Kina på järnvägen Haiphong—Hanoi—Yunnanfu. Och ehuru denna begäran uppfylldes, landsattes japanska trupper, marscherade upp till Hanoi, Indokinas huvudstad, besatte gränsen till Kina och anlade åtskilliga flygbaser på indokinesiskt område. Blodiga sammanstötningar kunde inte undvikas trots den franska förvaltningens undfallenhet — synbarligen voro en del högre tjänstemän och officerare anhängare till de Gaulle och benägna att göra motstånd; de ha senare avskedats. På japanskt håll har man på sistone velat göra gällande att i Saigon i Kochinkina, landets största stad och numera dess administrativa centrum, »kineser, engelsmän, amerikaner och anhängare till de Gaulle i samarbete med judiska finansmän på alla sätt försöka lägga hinder i vägen för nyordningen i Sydostasien». Detta och annat synes antyda att den japanska aktionen i Indokina kommer att fortsättas mot söder och åsyftar hela landets annekterande och införlivande i det japanska imperiet.

På sistone har Indokina dessutom utsatts för ett annat tryck, nämligen västerifrån — från *Muang Thai* (De Frias Land), som Siam numera officiellt kallas. Nästan dagligen ha telegrammen haft att berätta om gränsintermezzon i huvudsak i form av smärre siamesiska framstötningar mot och över Indokinas gräns, ja, till och med om bombflygraiderna företagna av bägge parterna.

Motsättningen Siam-Frankrike har gamla djupa rötter. När Håkan Mörne för ett tiotal år sedan bereste Bortre Indien betonade den första siames han träffade med stort eftertryck, att han »tyckte om

alla utlänningar — utom fransmännen». Siameserna anses i allmänhet vara ganska indolenta, snarast stora, snälla barn utan något som helst aggressivt drag i sin läggning. Men de ha aldrig kunnat smälta det ganska bryska sätt på vilket fransmännen 1893 tvingade dem att avstå sitt lands östliga provinser, Laos och övre Kambodsja till Indokina, som därigenom avrundades på ett behagligt sätt och fick en god naturlig gräns i den väldiga Mekongfloden. Och det ligger nära till hands, att de nu skulle vilja utnyttja tillfället att återta dessa distrikt — innan Japan tar dem.

Den viktigaste frågan är om Thailands aktion mot Indokina inspirerats utifrån eller inte. Och i så fall varifrån? Det antas ibland, att japanskt inflytande står bakom den siamesiska aggressiviteten, men å andra sidan har i uppgifter från Tokio gjorts gällande att den föranletts av engelsk-amerikanska intriger och till och med vore följden av en nyligen ingången allians mellan Thailand, England och U. S. A. Detta har emellertid bestämt förnekats i både London, Washington och Bangkok. Och i själva verket måste man erkänna att Thailand på ett anmärkningsvärt sätt lyckats hålla sig fritt från främmande inflytande; det starkaste har sedan en mansålder tillbaka varit — det danska. Gamla etatsrådet H. N. Andersen är den främsta pionjären inom moderniseringen av det siamesiska näringslivet och hans Östasiatisk Kompagnie är alltjämt en av de viktigaste ekonomiska faktorerna i landet; den försvarsmakt landet nu har är också organiserad och uppbyggd av danska militärer och sjöofficerare under ledning av amiral Richelieu. Eljest har man i Bangkok förstått att skickligt balansera mellan de olika stormaktsintressena utan att lämna någon företräde.

Ett av Thailands viktigaste problem är emellertid det kinesiska. Siameserna ha föga sinne för köpenskap och överhuvud ringa företagsamhet. Den kinesiska immigrationen till det fruktbara men efter ostasiatiska förhållanden glest befolkade landet har därför fått en kolossal omfattning. Under den senaste mansåldern har Siam fått mottaga en aldrig sinande ström av kinesiska invandrare, som skaffat sig sysselsättning som småhandlare, hantverkare, ockrare o. s. v., men som aldrig assimilerat sig med den inhemska befolkningen. Immigranterna ha också behållit sin nationalitet och för övrigt givit prov på stor lojalitet mot Chiang Kai Shek och det nationella Kina, som de understött ekonomiskt. De ha vidare organiserat bojkotter mot japanska varor i Thailand och bekämpat alla japanska försök att vinna inflytande där. Näringslivet i Thailand ligger helt i kinesernas händer, och de ha givetvis förstått eller åtminstone försökt att göra sin ekonomiska makt också politiskt gällande. Å andra sidan har den kinesiska minoriteten — som enligt vissa uppgifter lära räkna 2—3 miljoner av landets i allt 15 miljoner innevånare — givit Thailand en rasfråga. Ivriga unga nationalister föra en hänsynslös agitation mot kineserna — till sina former osökt påminnande om antisemitismen i Europa — och få med sig sådana element som anse sig exploaterade. Denna rörelse har naturligtvis fått näring och un-

derstöd, antagligen också ekonomiskt, från Japan, som utnyttjar den för sina syften. Hur maktbalansen för närvarande är inom landet undandrar sig varje bedömande i brist på färska, objektiva och utförliga skildringar. Tydligt är blott att makten fortfarande ligger i händerna på det triumvirat, de nuvarande premiär-, utrikes- och försvarsministrarna, som genomförde den oblodiga revolutionen 1932, då den gamla feodalregimen störtades och fick ge plats för en konstitutionell demokratisk monarki — åtminstone på papperet.

Den nuvarande monarken är en omyndig ung man, som sedan åtta år tillbaka uppfostras i Schweiz och som blott besökt sitt hemland vid ett enda tillfälle — några veckor 1938. Regeringen har sitt stöd i en klick av några tiotal i Europa och Amerika utbildade yngre nationalisterna. Att denna grupp skulle ha givit sig Japan i våld förefaller föga troligt. Hur mycket man i Bangkok än beundrar Japans uppstigande till asiatisk stormakt och gärna vill ta dess prestationer till föredöme, inser man nog att ett nära samgående med Japan lätt skulle få till följd, att friheten i De Frias Land snart bleve lika illusorisk som i Korea, Manchukuo eller Nanking. Det sannolika är väl att siameserna skola fortsätta sin gamla politik som går ut på att bevara landets neutralitet och oberoende, omsorgsfullt undvika alla farliga allianser med stormakterna men om möjligt utnyttja tillfället att få revansch på det maktlösa Frankrike.

Karl XII år 1940. Det talas i våra dagar så mycket om behovet av samhällsanda, offervilja och uthållighet, det varnas mot slapphet, defaitism och feg självuppgivelse. I vår historia finns det en gestalt, som kanske mer än någon annan personifierar just de egenskaper, som vår nation i närvarande situation behöver. Det var »den herre och konung, som gjorde de svenskes armod till deras prydnad», som var i med- och motgång lika, sin lyckas överman. I högre grad än på mycket länge borde Karl XII:s gestalt just nu stå manande och eggande för det svenska folkets medvetande.

Men vad händer? Huruvida en sammansvärjning år 1718 ingåtts mot Karl XII:s liv, därom har i alla tider tvistats, och den tvisten lär väl aldrig upphöra. Men vad som är säkert, det är att en sammansvärjning år 1940 ingåtts för att få honom förklarad lönnmördad. Självklart ha vi ingenting att invända mot att Karl XII:s död, liksom alla andra historiska problem, göres till föremål för vetenskaplig forskning. Det vetenskapliga ordet är fritt i vårt land, och vi hoppas, att det alltid må så förbliva. Vi ha ingen förutfattad mening om Karl XII:s dödssätt, vi ha alltid ansett och anse fortfarande, att skäl och indicier tala i både den ena och den andra riktningen. Icke heller kunna vi finna det vanhedrande för Karl XII:s minne, om han skulle befinnas ha fallit för en lönnmördares kula. Han skulle i så fall ha delat lott med många av historiens ryktbara och stora gestalter: Julius Cæsar, Filip av Makedonien, Vilhelm av Oranien, Henrik IV, Gustav III, Abraham Lincoln och åtskilliga andra. I alla tider och

hos alla folk kan det finnas missnöjda eller fanatiker, och en kraftmänniska av Karl XII:s typ väcker lätt opposition.

Det är sålunda ingalunda aktualiseringen av frågan om Karl XII:s död, som enligt vår mening är ägnad att väcka oangenäma känslor hos en svensk fosterlandsvän. Men det är sättet, varpå saken förts fram, det är sensationslystnaden och reklamen, som är oss motbjudande. Man har betraktat Karl XII:s död som en spännande detektivhistoria, och för att få gehör hos allmänheten har man vädjat till de hyeneinstinkter, som kunna finnas även där det historiska intresset eljest lyser med sin frånvaro. Vi göra icke anspråk på sakkunskap i detta högst komplicerade spørsmål, men vi ha icke kunnat undgå att av den vetenskapliga kritik mot den nya Karl XII-boken, som redan framförts t. ex. vid Karolinska förbundets årsmöte och som snart skall göras tillgänglig för offentligheten, få det intrycket, att man här har att göra med en förening av kritiklöshet, lättsinniga slutsatser och fantastisk övertro. Med reklamens alla medel har man tutat i det svenska folket, att man nu äntligen kommit till den ovedersägliga och definitiva lösningen av problemet, och man söker på förhand stämpla eventuell opposition såsom grundad på fördomar och okunnighet. Icke minst motbjudande är, att man, på som det synes mycket lösa grunder, ansett sig kunna peka ut en bestämd person såsom mördaren.

Till belysning av den absolut obegränsade självtillit, varmed herr Sandklef gått till sitt värv, må nämnas att han i sitt museum i Varberg åtminstone i somras ägnade en hel vägg åt »mordet». I en särskild nisch i väggens centrum och på ett sammetshyende låg den kantstötta turkiska knappen från den halländska grustäkten, och i decimeterhöga bokstäver överst på väggen stod att läsa, utan något ödmjukt eller besvärande frågetecken: »Med denna knapp sköts Karl XII den 30 november 1718 från den svenska sidan.» Äntligen ett sätt att popularisera våra hedervärda bygdemuseer, vilket också allvarligt imponerat på en professor i Turistföreningens månadsäfte!

Den seger, som herr Sandklef & comp. redan anse sig ha vunnit, har tydligen inte lämnat Kungl. Dramatens ledning någon ro. Här gällde det att arbeta i upplöjd mark. Nu skulle man också med sceniska hjälpmedel bibringa den svenska nationen övertygelsen, att Karl XII inte alls var någon så stor man, som även sena tiders barn ibland trott. På Karl XII:s dödsdag 1940 gick alltså premiären på Strindbergs Karl XII av stapeln på vår nationalscen, och den beledsagades av hela den apparat av hyllningar och entusiastiska lovord, som man anser sig skyldig August Strindbergs minne och Lars Hansons scenkonst. Det brukar annars inte anses särskilt artigt att fira en människas födelsedag eller dödsdag genom att hänga upp karikatyrer över henne. Nu invänder man naturligtvis, att en skönlitterär författare har rätt att behandla ett historiskt motiv hur han behagar. I denna mycket omdiskuterade principfråga är det oss ett nöje att kunna instämma i vad en känd litteraturkritiker, Sten Se-

lander, nyligen skrev om en historisk roman, som enligt hans mening icke höll måttet i fråga om tidstrohet. Sten Selander yttrade bl. a.: »Gör sig en författare inte mödan att nå djupare historisk trohet, då åstadkommer han endast en reproduktion av sin egen värld, nödtorftigt utstofferad i en gången tids dräkt. Och då kan vi med skäl fråga oss: vad tjänar hela maskeraden till? ... Kravet på tidsfärg och tidstrohet är därför inte ett utslag av pedantiskt lärdomssnobberi; det tar sikte på något väsentligt, utan vilket den historiska romanen som genre är meningslös... Man bevisar ingenting genom att förvränga verkligheten, vare sig dagens eller historiens.»

Den gången gällde det en historisk roman med motiv från vikingatiden. Men när det var fråga om Strindbergs och Lars Hansons Karl XII, hade Sten Selander tydligen släppt sina principer, ty då deltog han oreserverat i den allmänna jubelkören. Och dock måste sägas, att J. Fridegårds försök att skildra »proletär vikingatid» icke kan vara mera avlägset från den historiska verkligheten än Strindbergs framställning av Karl XII. Till och med en så förstående Strindbergstolkare som Martin Lamm måste erkänna, att Strindbergs Karl XII är historiskt ohållbar. Enbart ett flyktigt studium av Karl XII:s brev borde ha kunnat övertyga om att Karl XII knappast i något avseende var sådan som Strindberg tecknat honom. Det är, vi upprepa det, en vrångbild, delvis en ren karikatyr han givit. Naturligtvis har han inte valt att skildra den ungdomlige segraren vid Narva eller Klissov eller den av Europas diplomater kringsvärmade svenske konungen i Altranstädt. Det är en ödesmärkt, åt undergången hemfallen Karl XII, som är »hjälten» i Strindbergs drama. Han är osäker på sig själv, försjunken i fatalistisk passivitet, omgiven av ränker och sjudande hat, bombarderad av ilska anonyma brev. Han är en blandning av kvinnotämjare och kvinnoslav — precis som Strindberg själv. Han ställer till med »äktenskapliga» trätor, men i brist på hustru får systemen Ulrika Eleonora tjänstgöra som andra part. Han behärskas av misstänksamhet och spionerar på sin omgivning. Hans hjältemod är endast en mask för svaghet, han hänger sig åt obehärskade utfall, o. s. v. Så tecknas den man, som var så fri från grälsjuka och obehärskat lynne som möjligt, som ärvt sin moders milda väsen, som var »för konungslig att befalla» men ändå vann ett underbart välde över sina medmänniskor.

I själva verket är det ingenting märkvärdigt, att Strindberg kunnat till den grad felteckna Karl XII. Hans fantasi låg nu en gång icke åt det historiska hållet; han saknade förmåga av inlevelse, han kunde aldrig krypa ur sitt eget skinn, och hans historiska gestalter blevo, liksom alla andra, endast omklädnader för honom själv. Någon gång kunde han visserligen i någon mån träffa det riktiga, t. ex. i teckningen av den primitive »dundergubben» Gustav Vasa. Men för övrigt, vilka vrångbilder har han icke skapat — av Erik XIV, av Gustav II Adolf, av Gustav III. Men den som han hade minsta förutsättningen att förstå var väl ändå Karl XII. Den som det minsta känner Strindberg, måste veta, att helhjärtad heroism var det som

låg mest avlägset från hans väsen. Han saknade helt enkelt organ för att förstå en sådan man som Karl XII. När han icke desto mindre tog sig för att behandla honom, kunde det inte bli något annat än en felteckning. Att Dramatiska teatern på sitt program år 1940 upptagit detta av personlig upplösning, undergångsstämning och defaitism behärskade drama, vittnar knappast om att teaterns ledning känner sig solidarisk med kravet på nationell uppräckning och andlig upprustning i vårt land.

Academicus.

Omsättnings- Här skola icke rekapituleras de kända skäl, som **skatten i hamn.** föranlett finansministern att välja formen av en »osynlig» detaljhandelsskatt för den nya allmänna pålagan. Intressanta äro emellertid försöken att finna någon framkomlig alternativ väg, vilken skulle eliminera de betydande tekniska svårigheter, som ovedersägligt äro förbundna med den nu beslutade skatteformen. I detta hänseende har första särskilda utskottets bemödanden främst inriktats på en undersökning av förutsättningarna för en producent- eller partihandelsskatt, en form som åtminstone vid flyktigt påseende skulle kunna tänkas innebära en väsentlig reduktion av antalet försäljningsställen och skattepliktiga transaktioner och därmed en avsevärd förenkling av kontrollen.

Icke enbart skattetekniska överväganden synas emellertid ha varit vägledande för det inom utskottet bedrivna utredningsarbetet. Vid sidan därav torde på sina håll ha gjort sig starkt gällande en känsla av nödvändigheten att i rådande pressade finansläge finna en skatteform, som erbjöde större utvecklingsmöjligheter än den föreslagna detaljhandelsskatten. Onekligen förslå de c:a 200 miljoner kronor per år, som skatten gissningsvis kan väntas avkasta, icke långt i ett läge, då budgetunderskottet uppskattas till den sexdubbla summan. Erfarenheterna från utlandet synas ge vid handen, att en höjning av en omsättningsskatt av den svenska typen utöver den föreslagna procentatsen (5 %) kraftigt påverkar konsumtionens omfattning och leder till att skatteintäkterna endast oväsentligt stegras även vid en kraftig skatteökning. En uppfattning inom utskottet synes ha varit, att en producentbeskattning i detta hänseende skulle vara ett betydligt tjänligare instrument för en beträngd finansminister. Riktigheten av denna uppfattning kan starkt ifrågasättas; särskilt i lägen, då de depressiva krafterna tendera att ta överhand inom näringslivet, torde en allmän producentbeskattning framstå såsom en mycket olämplig skatteform. Betecknande är också att under de ekonomiska krisåren i början på 1920-talet, liksom även under förra decenniens depressionsår, tendensen flerstädes utomlands synes ha gått mot en sänkning eller ett avskaffande av förekommande speciella fabriktionspålagor. Denna omständighet utesluter givetvis icke att det —, om icke av andra, så åtminstone av sociala rättviseskäl, — kan framstå såsom berättigat, att den nu beslutade allmänna omsättningsskatten utbygges med förhöjda pålagor å vissa lyxbetonade eller umbär-

liga produkter, varvid det kan visa sig, att den mest rationella tekniska formen i flertalet fall utgöres av en producentbeskattning. Från finansdepartementet har ju ock bebådats förslag till en dylik särskild lyxbeskattning. Införandet av en sådan differentiering av den allmänna konsumtionsbeskattningen skulle innebära, att den av sociala rättviseskäl uppburna progressionsprincipen vunne tillämpning även på de indirekta skatternas område. I ännu mindre grad än den allmänna omsättningsskatten kan emellertid denna utbyggnad tänkas täcka budgetbristen.

Av höstens skattedebatt är man måhända berättigad draga den finanspolitiskt icke betydelselösa slutsatsen, att tanken på en källbeskattning vunnit avsevärd terräng i den allmänna opinionen i vårt land. Ty det är väl främst omsättningsskattens egenskap av »likvid» skatt, som förmått övervinna det psykologiska motstånd den haft att kämpa med. Andra steg i samma riktning skulle betecknas av ett genomförande av obligatoriska skatteavdrag för löntagare, vilken fråga för närvarande är föremål för principutredning inom finansdepartementet, liksom också liknande avdrag å aktie- och obligationsutdelningar. I ett läge, då 40, kanske 50 % av nationalinkomsten måste tagas i anspråk av det allmänna, råder det ej heller något tvivel om att den angelägnaste skattereformen består i en omläggning av den direkta beskattningen till en källbeskattning. Lyckas lagstiftaren övervinna de praktiska olägenheter som äro förenade med en sådan övergång, skulle också bekymren för den indirekta beskattningens bristande utbyggnadsmöjligheter bringas ur världen, enär den speciella finanspolitiska uppgiften för konsumtionsbeskattningen — nämligen att på ett tidigt stadium absorbera uppträdande köpkraftsöverskott — då skulle på ett lika effektivt sätt fyllas av den direkta beskattningen.

En biprodukt — icke heller den betydelselös — av diskussionen kringt omsättningsskatten är den belysning, som denna skänkt solidaritetskänslan inom vissa grupper och argumenteringen hos vissa politici. Den säregna axeln mellan de kommunistiska representanterna och en del bondeförbundare, vilken demonstrerades i ett i kammardebatten framfört avslagsyrkande, kontrasterar på ett för parterna i denna oheliga allians föga smickrande sätt mot den beredvillighet, som från köpmannahåll visats att bära de mycket avsevärda praktiska svårigheter, som den nya skatten skulle medföra för detaljhandeln. Av alla de ändringsyrkanden, som framkommo, var också köpmännens framställning om skattens förvandling till en synlig pålaga mest ägnad att inge respekt även hos dem, som i och för sig icke kunna anse den synliga skatten såsom en praktiskt lycklig lösning. Realiserandet av kravet skulle obestriddigt medföra en ytterligare, avsevärd ökning av köpmannakårens besvär, men även denna merbelastning var kåren villig att påtaga sig.

Medan frågan om synlig och osynlig skatt under utskottsförhandlingens första skede intog en förgrundsställning, kom diskussionen i fortsättningen att företrädesvis röra sig om möjliga alternativ till

propositionens linje. Herr Ohlin gjorde gällande, att riksdagen i denna viktiga fråga försatts i ett tvångsläge på den grund, att regeringen endast låtit utreda *ett* alternativ, och han ansåg, att läget skulle ha varit helt annorlunda, »om finansdepartementet ordentligt undersökt tre andra linjer än propositionens, nämligen 1) acciser på vissa varuslag, kompletterade med lagerbeskattning på textilvaror m. m., 2) partihandelsskatt samt 3) synlig detaljhandelsskatt».

Det torde icke nämnvärt löna sig att närmare ingå på frågan, huruvida det är i överensstämmelse med svensk parlamentarisk praxis eller över huvud taget med praxis i något annat parlamentariskt land att regeringen förelägger folkrepresentationen i en brådskande angelägenhet ett flertal detaljerade, alternativa författningsförslag, mellan vilka representationen skulle ha att välja. Om den tekniken introduceras i vårt konstitutionella liv, skulle den näppeligen undgå en kritik, som vore oändligt mycket mera välbefogad än den, som herr Ohlin presterat. Ty hur orimligt skulle icke varje viktig fråga fördröjas, därest ett tidsödande lagstiftningsarbete nedlades på ett flertal olika förslag, om vilka man blott visste, att endast *ett* kunde vinna bifall? Men man kan för övrigt fråga sig, varför herr Ohlin är så blygsam i sin önskelista, att han begränsat antalet alternativa förslag till de tre nämnda. Med lika fog kunde han därutöver ha begärt ett förslag från regeringens sida om en i ordets egentliga bemärkelse *allmän* omsättningsskatt, d. v. s. en skatt, som träffar en vara vid varje omsättning, som denna undergår på sin väg från råvarustadiet och till dess den vandrar över disken till den slutliga konsumenten. Ja, varför blott begära förslag om *konsumtionsbeskattning*, när med hänsyn till skattens syfte utredning också kunnat påkallas om andra såväl generella som speciella köpkraftsbegränsande åtgärder, t. ex. en höjning av de direkta skatterna, en löneskatt, ett tvångssparande, en kapitalkonfiskation? Här är fältet fullkomligt fritt för en man med uppslagsrikedom och fantasi.

Bortsett härifrån, kan man fråga sig, om det verkligen är alldeles korrekt uttryckt, när herr Ohlin säger att man inom finansdepartementet före framläggandet av regeringsförslaget försummat att ordentligt undersöka möjliga alternativa linjer. Åtminstone gör omsättningsskattepropositionen, som inom parentes sagt i danska riksdagen åberopats såsom en mönstergill utredning, snarast det intrycket, att de sakkunniga inlåtit sig på ganska omfattande komparativa studier, innan de stannade för den i propositionen föreslagna linjen såsom den lämpligaste — låt vara att man icke haft anledning förelägga riksdagen en hel bukett av författningsförslag att välja mellan. Det är slutligen anmärkningsvärt, att herr Ohlin med fullständig tystnad förbigår det uttalandet i utskottsutlåtandet, som visar, att utskottet — sedan det med anlitan av finansdepartementets expertis tagit under omprövning frågan om en producent- och partihandelsskatt — icke funnit stöd för att denna skatteform är att föredraga framför den i propositionen föreslagna skatten å konsumenthandeln.